
РОЗВИТОК ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

УДК 502.72:504.06.7:712.3.025

ОЦІНКА СТАНУ ПАРКІВ-ПАМ'ЯТОК САДОВО-ПАРКОВОГО МИСТЕЦТВА М. КИЄВА

Мележик О.В.

Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”
вул. Львівська, 23, 03115, м.Київ
o_melezhyk@bigmir.net

Виконано комплексну еколого-естетичну оцінку 8 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення у м. Києві з позицій системи озеленення населених місць та природоохоронного законодавства, співставлено відповідність їх вимогам до таких територій. *Ключові слова:* парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва, озеленення, ландшафтний дизайн, природоохоронне законодавство.

Оценка состояния парков-памятников садово-паркового искусства г. Киева. Мележик О.В. Проведена комплексная эколого-эстетическая оценка 8 парков-памятников садово-паркового искусства общегосударственного значения в г. Киеве с точки зрения системы озеленения населенных пунктов и природоохоронного законодательства, сопоставлено соответствие их требованиям к таким территориям. *Ключевые слова:* парк-памятник садово-паркового искусства, озеленение, ландшафтный дизайн, природоохоронное законодательство.

Assessment of parks-monuments of landscape art in Kyiv. Melezhyk O. A comprehensive ecological and aesthetic assessment for 8 parks-monuments of landscape art of national importance in Kiev in the context of gardening of settlements and environmental legislation was carried out and their compliance with the requirements for such territories was compared. *Keywords:* park-monument of landscape art, gardening, landscape design, environmental legislation.

Вивчення сучасного стану парків-пам'яток садово-паркового мистецтва набуває актуальності у зв'язку зі стрімким ростом міських конгломерацій та, відповідно, з потребою у рекреаційних територіях належного естетичного рівня для забезпечення потреб населення у комфортному та

змістовному відпочинку. Основними проблемами стану парків-пам'яток садово-паркового мистецтва є невідповідність їх сучасним умовам експлуатації та функціональному призначенню, оскільки значна частка їх створювалася як приватні комплекси або ж території з іншим господар-

ським призначенням. Тому на сьогодні актуальним питанням є проведення інвентаризації стану рекреаційних об'єктів та проведення комплексної реставрації та адаптації парків-пам'яток до сучасних умов експлуатації.

Особливе значення комплексна оцінка стану парків-пам'яток садово-паркового мистецтва має у зв'язку зі стартом проекту «Київські парки», який передбачає реконструкцію 23 парків міста. Проте при проведенні будь-яких опоряджувальних та реставраційних робіт у парках такого статусу важливим є дотримання критеріїв та норм відповідно до їх охоронного статусу.

Однак питання стану парків-пам'яток садово-паркового мистецтва у наукових публікаціях висвітлюються недостатньо. Найбільшу увагу вивченню стану парків-пам'яток, особливо старовинних, приділено у працях Ю.О. Клименка зі співавторами. [3-8] де у значному обсязі представлено інформацію з реконструкції старовинних парків як взірців ландшафтного мистецтва минулого.

Мета роботи – дослідження рослинного покриву та елементів озеленення основних рекреаційних територій м. Києва – парків-пам'яток садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення для оцінки питань естетичності та природоохоронної діяльності цих територій, визначення стилістичних напрямів планування та загальної оцінки естетичності ландшафтів парків-пам'яток, – провести інвентаризацію та аналіз основних елементів озеленення, комплексна еколого-естетична оцінка з визначенням перспективних заходів для покращення функціонального стану досліджуваних природоохоронних територій.

Матеріали та методи дослідження. Дослідження проводили на 8 об'єктах садово-паркового господарства м. Києва, які мають статус парків-пам'яток садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення, де виконано флористичні дослідження ділянок різного планування та призначення, що зайняті культурною рослинністю, зафіксовано їх функціональні, санітарні та декоративні параметри. Відмічено наявність основних елементів ландшафтного дизайну, їх видовий склад та санітарно-функціональний стан, дано загальну оцінку естетичності та декоративності пейзажів, антропогенного тиску на територію.

Виявлення естетичних якостей ландшафту здійснювали шляхом естетичного оцінювання за адаптованою методикою К.І.Ерингса – А.-Р.А.Будрюнаса (1975) [1]. Для оцінювання ознак пейзажів застосовано бальну систему для порівняння естетичної цінності різних пейзажів реальних ландшафтів.

Загальна характеристика системи парків м. Києва

На сьогодні у місті існує 135 парків, 500 скверів та 78 бульварів. Серед парків 57 є безіменними та, відповідно, мають дуже низький рівень розвитку, озеленення, благоустрою та догляду. На території Києва зареєстровано 19 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, з яких 8 мають статус загальнодержавних, 11 – регіональних та місцевого значення [9] (табл. 1).

Відповідно до ст. 37 Закону України „Про природно-заповідний фонд України” парки-пам'ятки садово-паркового-мистецтва є природоохо-

Таблиця 1

Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва м. Києва

Парки-пам'ятки загальнодержавного значення	Площа, га	Парки-пам'ятки регіонального та місцевого значення	Площа, га
Володимирська гірка	10,6	Аскольдова Могила	20,5
Голосіївський парк		Вічної слави	7,3
імені М. Рильського	140	Кирилівський Гай	80
Маріїнський парк	10	Хрещатий	11,9
Нивки	30	Міський сад	10
Святошинський лісопарк	244	ім. Тараса Шевченка	5
Сирецький гай	92,7	ім. О. Пушкіна	23
Пуща-Водиця	11,73	Політехнічний	16
Феофанія	152	Кинь-Грусть	14
		Березовий гай	25
		Нивки (західна частина)	16

ронними об'єктами, основним призначенням яких є збереження, підтримання та відновлення паркових ландшафтних композицій, а також проведення екскурсій і масового відпочинку населення. Їх території також можуть використовувати і для проведення наукових досліджень. Природоохоронні функції поєднуються в них з історичними, культурними та естетичними [2; 8].

Відповідно до визначення, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва – це найбільш визначні та цінні зразки паркового будівництва, які використовуються в естетичних, виховних, наукових, природоохоронних та оздоровчих цілях [8].

Саме ці території і повинні бути у системі зелених насаджень міста еталонами ландшафтної архітектури, взірцями стилю та дизайну. Вони мають містити найкращі традиції та риси ведення садово-паркового господарства, відображати різні стилі та напрямки в культурі декоративного садівництва, бути еталонними зразками шедеврів ландшафтного дизайну.

Проте візуальні спостереження, дослідження видового складу та загальне оцінювання естетичності та декоративності цих територій свідчать, що площі переважної більшості територій парків-пам'яток садово-паркового мистецтва мають низькі якісні показники, під час сильно трансформовані, занедбані, знаходяться в жалюгідному стані.

Забезпечення охорони, утримання в належному стані, дотримання встановленого режиму використання парків-пам'яток покладається на адміністрації парків або на підприємства, установи та організації, на землях яких і у віданні яких знаходяться ці об'єкти.

В Україні на сьогодні серед 529 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва статус загальнодержавних мають лише 88, з яких лише 3 (Масандрівський, Місхорський та Лівадійський) мають спеціальну адміністрацію управління. Решта знаходяться у володінні різноманітних власників, на землях яких вони розташовуються. Багато парків взагалі не мають безпосередніх землекористу-

вачів, їх підпорядковано органам місцевого самоврядування. Відсутність спеціальних адміністрації призводить до того, що вони не забезпечуються належним доглядом за насадженнями та парковими спорудами [2].

Інтенсивна експлуатація парків, значне рекреаційне навантаження та недостатність догляду за насадженнями вносить суттєві зміни в загальну структуру цих природно-антропогенних комплексів. Для більшості парків-пам'яток актуальним є питання проведення реконструкції насаджень, спрямованої на збагачення видового складу, відновлення первинних ландшафтів, повернення домінуючої ролі тим видам, які склали його основу при створенні парку чи його розквіті.

Така ситуація викликає особливе занепокоєння, оскільки парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва є найбільш досконалим у естетичному відношенні видом перетвореного людиною ландшафту. Ці території є не лише місцем відпочинку та прогулянки, а й є рідними витворами мистецтва, які віддзеркалюють ставлення людини до природи і самі стають частиною довкілля.

Планування території парків та їх естетична оцінка

На всіх досліджуваних об'єктах було визначено основні та допоміжні стилі планування. Досить часто у зв'язку з значною історією кожного парку досить складно визначити єдиний стиль планування території, оскільки в різні роки кожен парк-пам'ятка вже зазнавав реконструкцій, благоустрою, перепланування тощо. Проте головна частка парків, зазвичай, зберегла своє первісне планування (табл. 2).

Переважаючим стилем планування є ландшафтний, 6 парків із 8 оформлено відповідно до його правил та вимог. При цьому у 4 парках цей стиль планування є абсолютно домінуючим, тобто не зустрічається навіть елементів регулярного планування в партерній частині, ні в периферійній. Це, можливо, пояснюється складністю рельєфу та території, де знаходяться ці парки, оскільки для створення регулярного ландшафту необхідно було б ідеальне вирівнювання території, яке неможливо через географічне розташування Володимирської гірки, Нивок, Феюфанії або ж через

Таблиця 2

Стилі планування парків-пам'яток садово-паркового мистецтва

Парк	Основний стиль планування	Додатковий стиль планування
Володимирська гірка	Ландшафтний	Елементи регулярного
Голосіївський парк імені М. Рильського	Регулярний	Ландшафтний
Маріїнський парк	Регулярний	Ландшафтний
Нивки	Ландшафтний	–
Святошинський лісопарк	Ландшафтний	–
Сирецький гай	Ландшафтний	–
Пуца-Водиця	Ландшафтний	–
Феюфанія	Ландшафтний	Елементи регулярного

те, що парки є частиною великих лісових масивів, перетворення яких в регулярні не є доцільним та можливим, оскільки викликати грубий дисонанс між парковою та лісовою частинами (Святошинський, Пуща-Водиця). Сирецький Гай має ландшафтний стиль планування тому, що створений на місці розсадника декоративних культур, де планування місцевості взагалі відсутнє, а тому подальше створення культурної території відбувалося під впливом попередніх обставин.

Естетичні якості ландшафтів вивчаються в конкретних просторово-часових межах. Ці дослідження відрізняються високим ступенем суб'єктивності їх оцінювання. Тому важливим є виявлення об'єктивних ознак, що здатні впливати на споживача естетичної цінності природи. Естетичну оцінку ландшафтів парків було виконано за адаптованою методикою, відповідно до якої визначали суму балів естетичності (табл. 3).

Найвищу оцінку естетичності має парк Феофанія, оскільки він є найбільш новим, планування та озеле-

нення в ньому виконано із застосуванням останніх тенденцій та напрямків ландшафтного дизайну, використано нові підходи та широкий асортимент видів рослин та їх декоративних форм.

Найнижчу оцінку має парк Нивки, загальна територія якого занедбана, засмічена, на ній не виконуються ніякі ремонтні та опоряджувальні роботи. Територія парку є місцем масового відпочинку людей з високим ступенем антропогенного навантаження, але при цьому, з огляду на значну площу парку, в ньому дуже мало спеціально облаштованих місць для відпочинку – лавок, альтанок, бесідок, павільйонів тощо.

Святошинський лісопарк отримав посередню оцінку через значну лісистість території, яка перекриває доступ до відкритих просторів та перешкоджає сприйняттю ландшафту як цілісної структури. Відповідно, значна кількість деревних масивів є перепоною для створення декоративних композицій, краса яких найбільш повно розкривається на відкритих просторах.

Решта парків отримали оцінку вище середньої (36-45 балів), що

Таблиця 3

**Оцінка естетичності ландшафтів
парків-пам'яток садово-паркового мистецтва**

Парк	Кількість критеріїв оцінки	Кількість балів оцінки
Володимирська гірка	24	38
Голосіївський парк імені М. Рильського	24	45
Маріїнський парк	24	40
Нивки	24	28
Святошинський лісопарк	24	32
Сирецький гай	24	52
Пуща-Водиця	24	36
Феофанія	24	54
Модельний ландшафт (ідеальний)	24	60

зумовлено відсутністю певних елементів ландшафтного дизайну, низькою якістю покриттів доріжок та постійним перенесенням площ квітників, що призводить до порушення трав'яного покриття, його неоднорідності та невіривності.

Отже, загалом парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва м. Києва мають задовільний та добрий стан, що, відповідно, відображається на їх рекреаційній здатності та виконанні ними своїх функцій як територій культурного, просвітницького, оздоровчого та природоохоронного спрямування.

Основні елементи озеленення

Аналіз основних елементів озеленення досліджуваних територій парків показав, що розміщення основних об'єктів благоустрою по площі території є досить нерівномірним. Найближчим до оптимального є значення Голосіївського парку та Феофанії. Найбільш розбалансованим є Святошинський парк та Пуща-

Водиця, оскільки за своїм походженням це лісові масиви, що і вносить суттєві зміни в загальний розподіл (табл. 4).

У переважній більшості досліджуваних територій надзвичайно мало використовуються елементи квіткового оформлення, особливо його високо декоративні форми – клумби, рабатки, арабески тощо. Також у більшості парків порушена кількість площ, зайнятих газонними покриттями, вони заміщені на звичайну трав'янисту рослинність найнижчого лісового ярусу, що є недопустимим у парках-пам'ятках садово-паркового мистецтва. Виключенням є Феофанія, де практично на всій території парку створено нові газонні покриття, які ще не набули максимуму свого розвитку та, відповідно, функціональних та естетичних властивостей. Також біля норми утримується площа газонних покриттів у Голосіївському парку, особливо в його партерній частині газонні покриття є сформованими, доглянутими та займають практично

Таблиця 4

Розподіл основних елементів озеленення

Парк	Зелені насадження			Доріжки та площадки	Будівлі та споруди
	Дерева, кущі	Квітники	Газони		
Володимирська гірка	50	1	40	25	3
Голосіївський парк імені М. Рильського	30	5	80	30	10
Маріїнський парк	80	1	65	5	5
Нивки	60	1	–	15	3
Святошинський лісопарк	90	–	–	5	1
Сирецький гай	70	10	60	15	5
Пуща-Водиця	80	1	–	10	3
Феофанія	40	10	80	20	10

весь вільний прості, слугуючи фоном для всіх ландшафтно-архітектурних композицій.

Детальний аналіз елементів озеленення парків показав, що всі досліджувані території різняться за своїм складом та флористичним наповненням декоративних елементів.

Алеї. Алеї та лінійні насадження є невід'ємним компонентом регулярних насаджень, обов'язковим насадженням уздовж бульварів, доріжок тощо. Проведені визначення алейних та лінійних насаджень на території парків та їх оцінка естетичності за 5-бальною шкалою представлено в таблиці 5.

У Святошинському парку та Пуща-Водиці практично повністю відсутні відмінні за якісними показниками алейні та лінійні насадження, що значно знижує декоративну та естетичну цінність цих рекреаційних територій. Найбільш наближеними до оптимальних є Феофанія та Голосіївський парк. Найбільш бідно (повністю відсутні) алеї та лінійні насадження у Святошинському парку та Пуща-Водиці.

З одного боку, така ситуація пояснюється тим, що більшість парків мають переважно ландшафтний стиль проектування своєї території, тоді як лінійні насадження та алеї є елементами регулярного пейзажу. З іншого боку, у парках-пам'ятках садово-паркового мистецтва, як найбільш видатних зразків ландшафтної майстерності, ці елементи повинні бути представлені хоча б у основній партерній частині.

Живоплоти. Живоплоти є невід'ємним елементом майже кожного саду або парку. Їх використовують для позначення границь саду або окремих його частин, маскування будь-якої частини або будівлі від сторонніх поглядів. Вони можуть служити захистом від вітру й забезпечувати кращі умови для вирощування у відкритому ґрунті ніжних рослин, що гинуть без подібного захисту. Часто можуть використовуватися як фон для багатьох красиво квітучих трав'янистих рослин. І, нарешті, рослини, що формують живопліт, нерідко самі представляють значний декоративний інтерес. Цим цілям можуть із успіхом служити огорожі, вирощувані як

Таблиця 5

Наявність алейних та лінійних насаджень у парках-пам'ятках садово-паркового мистецтва

Парк	Алеї	Оцінка	Лінійні насадження	Оцінка
Володимирська гірка	+	3	–	3
Голосіївський парк імені М. Рильського	+	4	+	5
Маріїнський парк	+	4	+	4
Нивки	+	3	–	–
Святошинський лісопарк	–	–	–	–
Сирецький гай	+	5	+	4
Пуща-Водиця	–	–	–	–
Феофанія	+	5	+	5

у природній, так і в штучній формах, створених спеціальними прийомами. Аналіз наявності, різновидів та декоративного стану живоплотів показав невтішний результат (табл. 6).

Аналіз узагальнених результатів засвідчив, що живоплоти у різних своїх формах представлені вкрай бідно. Святошинський парк взагалі не має живоплотів на своїй території. Значна кількість парків – 4 парки (Володимирська гірка, Маріїнський, Нивки, Пуща-Водиця) мають лише класичні живоплоти, які при цьому не часто підстригаються, є зрідженими, не мають належної густоти та наповненості. Формування відбувається лише в одній формі – прямокутній. Повністю відсутній художній підхід до формування живих огорож.

Феофанія та Голосіївський парк мають найбільше представлення живих огорож у своєму озелененні, які до того ж мають відносно нормальну якість, регулярно піддаються формуванню та догляду.

У Сирецькому парку живоплоти представлені посередньо, є бордюри

навколо квітників та групових деревних насаджень, якість живоплотів та бордюрів задовільна.

Видовий склад живоплотів показав надзвичайно бідну представленість. Основна маса живоплотів сформована 3-4 видами деревних та кущових рослин. Це самшит вічнозелений, граб звичайний, туя західна, свидина біла. Бордюри ж сформовані лише самшитом вічнозеленим, тоді як світова практика формування зелених огорож наводить біля 40 видів рослин, придатних для створення високоякісних живоплотів, у тому числі і красивоквітучих.

Вертикальне озеленення. Вертикальне озеленення покликане виділити вхід у яку-небудь нову зону або декорувати і замаскувати непривабливі будівлі, затримати пил і понизити рівень шуму, захистити ніжніші рослини від негоди, максимально представити декоративний ефект витких рослин.

Оригінальним рішенням при облаштуванні вертикального саду є перголи, повиті різними рослинами

Таблиця 6

Аналіз живоплотів у в парках-пам'ятках садово-паркового мистецтва

Парк	Бордюри	Оцінка	Живоплоти	Оцінка	Зелені стіни	Оцінка
Володимирська гірка	–	–	+	3	–	–
Голосіївський парк імені М. Рильського	+	4	+	4-5	+	4
Маріїнський парк	–	–	+	3-4	–	–
Нивки	–	–	+	2	–	–
Святошинський лісопарк	–	–	–	–	–	–
Сирецький гай	+	5	+	4-5	–	–
Пуща-Водиця	–	–	+	4	–	–
Феофанія	+	5	+	5	+	4-5

(дівочий виноград, виноград плодоносний, клематиси, жимолость, ожина, лимонник, актинідія, троянди, однорічні ліани).

При інвентаризації елементів озеленення парків-пам'яток садово-паркового мистецтва встановлено, що вертикальне озеленення представлено вкрай бідно (табл. 7).

Отже, лідером з наявності елементів вертикального озеленення є парк Феофанія, з огляду на час його реконструкції та масштаби розвитку.

У решти парків цей вид озеленення представлений вкрай бідно, хоча його декоративні властивості та можливість є дуже високими.

За цим показником сім парків-пам'яток одержали найнижчу оцінку за рівнем декоративності – 1 (0) бал(ів).

Квітники. Один із видів композицій з квітучих рослин і декоративних трав – квітник. Квітник – потужний прийом в організації простору на ділянці. Саме квітники допомагають, з одного боку, зробити акценти в садовій композиції, внести «родзинку», а з іншого боку – сховати наявні недоліки. Квіткове оформлення пар-

ків-пам'яток садово-паркового мистецтва показано у табл. 8.

Квіткове оформлення як найбільш декоративний вид озеленення будь-якої території представлений вкрай бідно. Цей недолік також суттєво знижує цінність досліджуваних парків як рекреаційних та природоохоронних об'єктів.

Найбільш повно квіткове оформлення представлено в Голосіївському парку, особливо в його партерній та фасадній частинах. Це різноманітні варіанти квіткового оформлення, які щороку змінюють своє наповнення, не змінюючи при цьому свого розташування.

У Маріїнському парку також квіткове оформлення представлено різними видами, але квітники не мають свого постійного місця, а кожного року створюються на різних місцях. Це призводить до регулярного порушення ґрунтового та трав'яного покриву, зниження декоративності газонного покриття та ускладнення роботи з декоративним оформленням парку, витрачання непотрібних зусиль на закладання нових квітників.

Деревні та кущові насадження. Наявність деревних

Таблиця 7

Оцінка вертикального озеленення парків-пам'яток садово-паркового мистецтва

Парк	Вертикальне озеленення	Перголи	Трельяжі
Володимирська гірка	–	–	–
Голосіївський парк імені М. Рильського	+	–	–
Маріїнський парк	–	–	–
Нивки	–	–	–
Святошинський лісопарк	–	–	–
Сирецький гай	+	+	–
Пуща-Водиця	–	–	–
Феофанія	+	–	+

Таблиця 8

Квіткове оформлення парків-пам'яток садово-паркового мистецтва

Парк	Клумба	Рабатка	Арабеска	Контейнери	Міксбордер	Бордюр	Килим	Квіткова група	Квітковий масив
Володимирська гірка	-	-	-	+	+	-	-	+	-
Голосіївський парк імені М. Рильського	+	+	-	+	+	+	-	-	-
Маріїнський парк	-	-	-	+	+	+	+	-	-
Нивки	+	-	-	-	-	-	-	-	-
Святошинський лісопарк	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Сирецький гай	-	-	-	+	+	+	+	-	-
Пуща-Водиця	+	-	-	+	-	-	-	-	-
Феофанія	+	+	-	-	+	-	-	-	-

та кушових насаджень, а особливо їх декоративних комплексів та поєднань, є обов'язковим та невід'ємним елементом садово-паркових композицій. Деревні рослини є основою будь-якого об'єкту озеленення, а особливо за сучасної

кількості різновидів, форм та культурварів деревних та кушових рослин які здатні формувати неповторні та високоестетичні декоративні форми.

У таблиці 9 представлено результати аналізу деревно-кушових насаджень досліджуваних територій.

Таблиця 9

Аналіз деревних насаджень парків-пам'яток садово-паркового мистецтва

Парк	Солітери	Деревні групи	Деревні масиви	Кушові групи	Деревно-кушові групи	Гаї	Моносади
Володимирська гірка	+	-	+	+	-	-	-
Голосіївський парк імені М. Рильського	+	+	+	+	+	-	-
Маріїнський парк	+	-	+	+	-	-	-
Нивки	-	-	-	+	-	-	-
Святошинський лісопарк	-	-	+	+	+	+	-
Сирецький гай	+	+	+	+	+	-	+
Пуща-Водиця	+	-	-	+	+	-	-
Феофанія	+	+	-	+	+	-	+

Отже, деревні насадження у парках-пам'ятках представлені відносно добре, особливо з огляду на використання в озелененні високодекоративних форм різних деревних та кущових рослин. Найбільш бідно деревні комплекси представлені у парку Нивки, де основу рослинності становлять лісові насадження які за ступенем свого окультурення підпадають під деревні масиви. Решта елементів деревно-кущових насаджень тут не представлена взагалі.

Найбільш повноцінними є Феопанія, Голосіївський парк та Сирецький гай, що пояснюється ступенем догляду за територією, її рекреаційним попитом та рівнем природоохоронної діяльності.

Дуже мало представлені солітери, що пов'язано саме з відсутністю великої кількості відкритих просторів у більшості досліджуваних територій. Аналогічна ситуація і з гаями, які є суцільними деревними масивами, що не перерізаються стежками. Такий варіант озеленення мав би бути при-

сутнім в ландшафтних парках, проте його використання мінімізоване.

Флористичний аналіз насаджень

Важливим аспектом використання деревних рослин в озелененні населених територій є їхній видовий склад, оскільки хвойні та листяні породи рослини по-своєму впливають на загальний еколого-санітарний стан довкілля. У таблиці 10 представлено загальну частоту трапляння деревних рослин кожної групи в парках-пам'ятках садово-паркового мистецтва.

Отже, представленість листяних та хвойних порід деревних рослин є високою, що пояснюється специфікою лісових насаджень, якими власне і є більшість досліджуваних територій. При цьому використання деревних рослин є ширшим, ніж кущових. Кущові насадження представлені в більшості природними видами рослин, які формують другий та третій яруси у лісових насадженнях.

Таблиця 10

Частота трапляння хвойних та листяних дерев в досліджуваних об'єктах

Парк	Хвойні			Листяні		
	Дерева	Кущі	Декоративні форми	Дерева	Кущі	Декоративні форми
Володимирська гірка	+	-	+	+	+	-
Голосіївський парк імені М. Рильського	+	+	+	+	+	+
Маріїнський парк	+	+	+	+	+	+
Нивки	+	-	-	+	+	-
Святошинський лісопарк	+	-	-	+	+	-
Сирецький гай	+	+	+	+	+	+
Пуца-Водиця	+	+	-	+	+	-
Феопанія	+	+	+	+	+	+

У парках-пам'ятках мало представлені декоративні форми як однієї, так і іншої групи рослин. Це є важливим фактором суттєвого зниження естетичної та природоохоронної цінності цих об'єктів, оскільки, відповідно до свого енциклопедичного визначення, вони є кращими зразками садово-паркового мистецтва, а, отже, повинні відображувати найкращі риси ландшафтного проектування, втіленого в природних об'єктах.

Найбільші репрезентативні показники мають Голосіївський парк, Сирецький гай та Феофанія. На Володимирській гірці та в Маріїнському парку представлені декоративних форм рослин є одиничною.

Як показує флористичне дослідження їхнього видового складу, то на сьогодні в парках-пам'ятках садово-паркового мистецтва зростає 249 таксонів деревних рослин з 18 родин та 23 родів. Загальна кількість декоративних таксонів – 25, з яких хвойні мають переважну більшість форм та культиварів, особливо це представлено в парку Феофанія та Сирецькому парку. Листяні деревні рослини представлені 4 декоративними формами. Значна частина парків-пам'яток (Нивки, Святошинський, Пуща-Водиця) взагалі мають низький рівень видового різноманіття, представлені в більшості природними деревними насадженнями без ознак окультурення навіть партерної частини парків.

Висновки

З огляду на комплексну оцінку сучасного стану парків-пам'яток садово-паркового мистецтва можна стверджувати, що на сьогодні всі вони мають посередній та незадовільний еколого-естетичний стан та прак-

тично не відповідають визначенню та нормам поняття „парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва”.

Відповідно до положень природоохоронного законодавства України, більшість цих територій підлягає виведенню із статусу охоронних територій, проте такий вихід є неефективним та недоцільним. Виходячи з виключно важливої ролі зелених насаджень в урбоекосистемах, а також з необхідності дотримання радіально-кругової системи планування та формування зелених насаджень, актуальним, важливим та терміновим є глобальне реконструювання більшості парків-пам'яток м. Києва.

Загальна оцінка та критерії внесення парків-пам'яток садово-паркового мистецтва до переліку заповідних та охоронних територій є комплексним показником, кожен елемент якого є важливим у функціональному, екологічному та естетичному аспектах. Тому для досягнення досліджуваними територіями належного еколого-естетичного, санітарного та природоохоронного рівня необхідним є підвищення всіх показників, які формують їхню загальну оцінку.

Наведені експериментальні оцінки рівня озеленення та загального благоустрою територій парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, дають підстави відносити їх до перспективних для проведення ряду оздоровчих, реконструктивних та опоряджуваних робіт.

Відповідно до даних дослідження можна сформулювати „рейтинг” парків-пам'яток садово-паркового мистецтва:

1. Феофанія.
2. Парк ім. М. Рильського (Голосіївський парк).

3. Сирецький гай.
4. Маріїнський парк.
5. Володимирська гірка.
6. Пуща-Водиця.
7. Парк Нивки.
8. Святошинський лісопарк.

Проте, незважаючи на високі позиції в рейтингу, перша „трійка” парків також потребує виконання ряду робіт, які б призвели до дотримання вимог щодо функціонування парків-пам’яток садово-паркового мистецтва.

Отже, для досягнення належного культурного, естетичного рівня та забезпечення дотримання природоохоронного законодавства всі парки-пам’ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення повинні підлягати реконструкції та відновленню із залученням сучасних тенденцій та напрямків ландшафтного дизайну та використанням сучасних засобів та способів озеленення територій.

Література

1. Борейко В.Е. Введение в природоохранную эстетику. – К.: Киевский эколого-культурный центр, 1999. – 128 с.
2. Заповідна справа в Україні / За заг. ред. М.Д. Гродзинського, М.П. Стеценка. – К.: Географіка, 2003. – 306 с.
3. Клименко Ю.А. Кузнецов С.И. Рекомендации по изучению и восстановлению насаждений памятников истории и культуры. – Киев: Центр. республ. ботан. сад АН УССР, 1991. – 19 с.
4. Клименко Ю.О. Еколого-біологічні основи відновлення старовинних парків Полісся та Лісостепу України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора с.-г. наук: спец. 06.03.01 "лісові культури та фітомеліорація" – Львів, 2012. – 32 с.
5. Клименко Ю.О., Кузнецов С.І. Біологічні аспекти відновлення історичних садово-паркових ландшафтів України // Пам’ятки та визначні місця Шевченківського краю. Проблеми охорони та дослідження. Тези доповідей науково-практичної конференції. – Канів, 1997. – С. 76-80.
6. Кузнецов С.І., Клименко Ю.О. Старовинні парки України як синтез природного середовища і культурної спадщини // Природа. Людина. Етнос. Тези теорет. сем. "Природа і культура". – Ч. І. – Луцьк, 1992. – С. 118.
7. Пархісенко Л.В., Гребенюк Є.М., Гуцал О.В., Клименко Ю.О., Медина Т.В. Склад, зміст, порядок розроблення, погодження та затвердження проектів утримання та реконструкції парків-пам’яток садово-паркового мистецтва. Методичні рекомендації. – Київ: Фітосоціоцентр, 2004. – 26 с.
8. Попович С.Ю., Корінко О.М., Клименко Ю.О. Заповідне паркознавство. Навчальний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. – 320 с.
9. Природно-заповідний фонд м. Києва / Довідник. – К., 2001. – 19 с.